

ADVIES
VAN 17 NOVEMBER 2021
OVER DE VISIENOTA INZAKE BELEIDSMATREGELEN VOOR DE HER- EN
NEVENBESTEMMING VAN PAROCHIEKERKEN IN VLAANDEREN

INHOUD

I. SITUERING.....	1
II. ALGEMENE BEOORDELING	2
III. PROGRAMMA TOEKOMST PAROCHIEKERKEN.....	3
IV. KERKENBELEIDSPANNEN.....	5
V. FINANCIËLE STEUNVERLENING	6
VI. PRIVAAT INITIATIEF	6
VII. HERBESTEMMINGSPROFIEL.....	7
VIII. RUIMTELIJK BELEID	8

I. SITUERING

1. De Vlaamse Regering keurde op 16 juli 2021 de visienota 'Beleidsmaatregelen voor de her- en nevenbestemming van parochiekerken in Vlaanderen' goed.¹ De raad ontving geen formele adviesvraag omtrent deze visienota. Met voorliggend advies, goedgekeurd op de raad van 17 november 2021, wenst SARO op eigen initiatief zijn strategische aandachtspunten te formuleren bij deze visienota.
2. De visienota geeft uitvoering aan de ambitie, zoals geformuleerd in het Vlaams Regeerakkoord 2019-2024, om de lokale besturen meer mogelijkheden te geven om in te zetten op een toekomstgericht beleid inzake her- of nevenbestemming van gebouwen bestemd voor de rooms-katholieke eredienst.

De Vlaamse Regering biedt aan het lokale bestuursniveau (gemeentebesturen en kerkbesturen) instrumenten aan om sterker in te zetten op een toekomstgericht en gedragen beleid inzake her- of nevenbestemming van parochiekerken. Hiervoor werkte de Vlaamse Regering volgende vijf beleidssporen uit: 1° het Programma Toekomst Parochiekerken, 2° de kerkenbeleidsplannen, 3° de financiële steunverlening, 4° het privaat initiatief en 5° het herbestemmingsprofiel.

De visienota bouwt verder op de gedachtewisseling over dit thema in de commissie wonen en onroerend erfgoed van het Vlaams Parlement op 20 februari 2020 alsook op de resolutie van 2 december 2020 inzake de her- en nevenbestemming van parochiekerken.²

3. De raad verwijst tevens naar de conceptnota 'Een toekomst voor de Vlaamse parochiekerk', goedgekeurd op 24 juni 2011 door de Vlaamse Regering.³ Op vraag van toenmalig minister Geert Bourgeois formuleerde SARO op 26 juni 2013 een advies over de herbestemming en ruimtelijke inpassing van parochiekerken.⁴
4. Met de conceptnota van 24 juni 2011 werd de problematiek inzake de toekomst van parochiekerken in Vlaanderen duidelijk geschetst. Deze problematiek blijft anno 2021 zeer urgent. Enerzijds is er een sterk onevenwicht tussen het aanbod en het gebruik van parochiekerken. Vlaanderen telt meer dan 1.800 rooms-katholieke parochiekerken en bijkerken. Door de toenemende ontkerkelijking worden de parochiekerken echter niet meer of minder intensief gebruikt; veel kerken zijn te groot voor het aantal gelovigen dat er gebruik van maakt.

Daarnaast is er ook het precaire financieel beheer van de parochiekerken. De exploitatietekorten van de kerkfabrieken moeten worden bijgesteld door de (lokale) overheden. In 2009 betaalden de

¹ <https://beslissingenvlaamseregering.vlaanderen.be/document-view/60F1143B364ED9000800178D>

² <https://www.vlaamsparlement.be/parlementaire-documenten/parlementaire-initiatieven/1449165>
<https://www.vlaamsparlement.be/commissies/commissievergaderingen/1370335>

³ http://binnenland.vlaanderen.be/default/files/conceptnota_parochiekerken.pdf.

⁴ <https://sarovlaanderen.be/advies-ruimtelijke-herbestemming-parochiekerken>

gemeenten aan de kerkbesturen bijna 42 miljoen euro exploitatietoelagen. Onbruik van kerkgebouwen kan leiden tot verwaarlozing, verval en hogere onderhoudskosten. De onderhoudslasten en -kosten bezwaren de begrotingen van heel wat gemeentebesturen en kerkfabrieken.⁵ In 2020 maakten erediensdossiers met betrekking tot beschermde kerken 52% uit van alle dossiers op de wachtlijst voor erfgoedpremies en vertegenwoordigden 53% van het totale gevraagde premiebudget.⁶

5. De uitdaging inzake het her- of nevenbestemmen van parochiekerken is zeer groot. Op basis van een analyse van de bestaande kerkenbeleidsplannen wordt geschat dat de komende jaren bijna één vijfde van de kerken (18,7%) in aanmerking komen voor herbestemming en één tiende voor een nevenbestemming. Sedert 2011 hebben de bisschoppen 108 parochiekerken kerkrechtelijk onttrokken aan de eredienst. Van de 1.726 parochiekerken in Vlaanderen zijn er bovendien 734 beschermd als monument. Volgens de gegevens van het agentschap onroerend erfgoed is in Vlaanderen geen enkele beschermd parochiekerk herbestemd.⁷

II. ALGEMENE BEOORDELING

6. De raad vindt het positief dat de Vlaamse Regering nieuwe beleidsmaatregelen voorstelt met het oog op de her- en nevenbestemming van parochiekerken. Tien jaar na het initiatief van minister Bourgeois is er effectief nood aan een nieuwe dynamiek, om op het terrein concrete stappen vooruit te zetten. De visienota maakt de terechte analyse dat het - ondanks eerdere overheidsinitiatieven - moeilijk blijft om concepten inzake her- en nevenbestemming effectief te realiseren.
7. De visienota heeft als titel: 'Beleidsmaatregelen voor de her- en nevenbestemming van parochiekerken in Vlaanderen'. De raad ondersteunt de focus op her- en nevenbestemming maar wijst er daarnaast op dat valorisatie en medegebruik een volwaardige optie kunnen zijn. Naast her- en nevenbestemming (in de ruimte en in de tijd) moeten immers ook andere opties volwaardig aan bod komen. Elke gedragen invulling die het kerkgebouw een nieuwe maatschappelijke rol kan geven, zou ondersteund moeten worden. Aldus kan ook valorisatie of medegebruik een gedragen optie zijn.⁸
8. In voorliggend advies formuleert de raad volgende strategische aandachtspunten ten aanzien van de visienota:
 - a. De raad ondersteunt de oprichting van het 'Programma Toekomst Parochiekerken' waarmee ingezet wordt op een geïntegreerde aanpak. Diverse elementen moeten evenwel nog in een latere fase ingevuld worden zoals de taakverdeling tussen de beide partners (VVSG en Parcum) alsook de samenstelling van de stuurgroep. Cruciaal is tevens het nog op te maken beleidsplan 'Programma Toekomst Parochiekerken' en dit voor wat betreft het verder

⁵ Conceptnota 'Een toekomst voor de Vlaamse parochiekerk' van 24 juni 2011

⁶ Advies SARO 2020-07: 'De grote uitdaging voor de financiering van het onroerend erfgoed blijft evenwel nog steeds het uitwerken van een oplossing voor de financiering van de instandhouding van de beschermde kerken. De non-paper verduidelijkt dat de erediensdossiers 52% uitmaken van alle dossiers op de wachtlijst en 53% vertegenwoordigen van het totale gevraagde premiebudget. Het totale bedrag aan gevraagde restauratiepremies voor de erediensten bedraagt meer dan 103 miljoen euro'.

⁷ Vlaams Parlement. 13 maart 2020 (2019-2020). Verslag van de gedachtewisseling over de her- en nevenbestemming van kerkgebouwen in de commissie wonen en onroerend erfgoed. pag. 19

⁸ De raad verwijst in die zin naar de gradatie die is uitgewerkt door de Vlaamse Bisschoppen (8.11.2012) en overgenomen door Parcum en het agentschap onroerend erfgoed:

- Valorisatie is het openstellen van de kerk voor andere initiatieven.
- Medegebruik is het openstellen van de kerk voor religieuze activiteiten van andere christelijke geloofsgemeenschappen.
- Nevenbestemming in de tijd of multifunctioneel gebruik is het gebruik van het gebouw door andere organisaties wanneer er geen religieuze activiteiten plaatsvinden.
- Nevenbestemming in de ruimte of gedeeld gebruik is het opdelen van de kerk in een liturgische ruimte en één of meer andere lokalen voor een andere permanente invulling.
- Bij herbestemming krijgt de volledige kerk een nieuwe functie en wordt de kerk onttrokken aan de eredienst.

uittekenen van de bestuurlijke aspecten én de beleidsmatige hoofdlijnen (zie deel III van dit advies).

- b. De visienota erkent dat de kerkenbeleidsplannen voor verbetering vatbaar zijn. Het is aldus positief dat de visienota ter zake inhoudelijke en procedurele wijzigingen aankondigt. De verruiming van de inhoud, de verplichte opmaak en actualisatie van een kerkenbeleidsplan alsook de mogelijkheid van gemeenteraden om in te grijpen op het meerjarenplan van de eredienstbesturen zouden moeten bijdragen aan de effectieve meerwaarde van het kerkenbeleidsplan voor een doelgericht onroerendergoedbeleid. Onduidelijk is hoe de verplichte opmaak van een kerkenbeleidsplan zich verhoudt tot de aangekondigde opmaak van een herbestemmingsprofiel voor elk kerkgebouw (zie deel IV van dit advies).
- c. De raad vindt het positief dat de visienota bijkomende financiële instrumenten voorziet voor de ondersteuning van de her- en nevenbestemming van beschermde én niet-beschermde kerkgebouwen (zie deel V van dit advies).
- d. De visienota gaat ook kort in op het privaat initiatief als een zinvolle optie. De visienota pleit in dit kader voor dialoog en voor een richtkader van de katholieke overheid dat herbestemmingen op basis van een privaat initiatief faciliteert. Voor de raad is het de vraag of dit voldoende zal zijn om private initiatieven verder te faciliteren. SARO wijst op het belang dat binnen de lokale gemeenschap een gedragen proces tot herbestemming van de parochiekerk wordt opgestart. Het is aan de lokale gemeenschap om te waken over een waardige herbestemming van de parochiekerk (zie deel VI van dit advies).
- e. De visienota kondigt aan dat voor elke kerk in Vlaanderen een herbestemmingsprofiel wordt opgemaakt. De raad heeft veel vragen bij de meerwaarde van het opmaken van een herbestemmingsprofiel voor alle parochiekerken in Vlaanderen. Het is onduidelijk wie deze herbestemmingsprofielen zal opmaken (externe opdracht) en vooral op welk niveau en binnen welke termijn dit gerealiseerd wordt. De visienota verduidelijkt ook niet hoe de opgebouwde expertise bij de diverse partners (o.a. Parcum) aangewend zal worden. Bovendien spelen er heel wat parameters mee bij het herbestemmen van een kerkgebouw, waardoor dit haast onmogelijk te bevatten is. Ten slotte wordt nergens toegelicht hoe het 'herbestemmingsprofiel' zich verhoudt tot het 'kerkenbeleidsplan' (zie deel VII van dit advies).
- f. De visienota gaat amper in op de noodzakelijke afstemming met het ruimtelijk beleid (o.a. afstemming tussen het kerkenbeleidsplan en het gemeentelijk ruimtelijk beleidsplan. In dit kader wijst de raad ook op het belang van bovenlokale beleidsplanning (zie deel VIII van dit advies).

III. PROGRAMMA TOEKOMST PAROCHIEKERKEN

9. De visienota kondigt de oprichting aan van het 'Programma Toekomst Parochiekerken'. Dit platform, waarin de VVSG en Parcum een centrale plaats zullen hebben, heeft volgende taken: 1° Een platform bieden waar de belangrijkste organisaties die werken rond dit thema elkaar ontmoeten en zo de werking beter op elkaar af kunnen stemmen. 2° Het vormen van een centraal aanspreekpunt voor lokale actoren die met vragen zitten rond de toekomst van parochiekerken. 3° Het versterken van de actoren op het terrein via ondersteuning en expertiseopbouw.
10. De raad ondersteunt het voorstel om voluit te gaan voor een geïntegreerde aanpak. De voorgestelde bouwstenen (één aanspreekpunt, één programmacoördinator, structureel overlegforum, kennisdelingsplatform en ondersteuning) zijn positief.

Zoals de visienota (pag. 6) duidelijk stelt is de afstemming en samenwerking tussen de beide partners VVSG en Parcum cruciaal. De visienota doet evenwel nog geen concrete uitspraken over

deze taakverdeling. Een belangrijke rol wordt gelegd bij het nog op te maken beleidsplan 'Programma Toekomst Parochiekerken' waarin onder meer de taakverdeling tussen de VVSG en Parcum zal worden bepaald.

De visienota legt wel reeds vast dat binnen de VVSG een programmacoördinator met secretariaat wordt aangesteld en formuleert ook een specifieke rol voor de programmacoördinator die instaat voor *'de dispatching en de coördinatie tussen de actoren, met een gemeenschappelijk frontoffice voor het programma'*. Dat dit binnen de VVSG gebeurt, is aannemelijk gezien het feit dat de lokale besturen in deze een belangrijke actor zijn. Aspecten zoals advies en begeleiding bij de opmaak van het kerkenbeleidsplan en de operationele begeleiding op het terrein sluiten goed aan bij de ondersteuning die de VVSG biedt aan de lokale besturen.

De raad dringt erop aan dat Parcum zijn opgebouwde, huidige rol als informatie- en expertisecentrum kan blijven vervullen en dit in alle voorgestelde fases van het procesmodel. Volgens de visienota blijven de subsidies voor Parcum op het huidige niveau (nl. 211.000 euro). Het betreft evenwel ondersteuning voor de gehele werking van Parcum die veel ruimer is dan de her- en nevenbestemming van parochiekerken. De visienota geeft geen toelichting bij de financiële steun die de VVSG zal ontvangen voor deze opdracht. In de bespreking van de visienota in de commissie van het Vlaams Parlement op 25 oktober 2021 verduidelijkte minister Bart Somers dat de steun voor de VVSG tussen de 200.000 euro en 300.000 euro zal bedragen.⁹

11. De visienota (pag. 5) kondigt aan dat het 'Programma Toekomst Parochiekerken' zal worden begeleid door een stuurgroep waarvoor volgende actoren zullen worden uitgenodigd: het agentschap onroerend erfgoed, het agentschap binnenlands bestuur, de VVSG en Vlinter, Parcum, de Vlaams Bouwmeester en de bisschoppenconferentie. Aanvullend kan de stuurgroep ad hoc een hele resem andere actoren uitnodigen.

De raad stelt vast dat de samenstelling van de stuurgroep zeer beperkt is. Heel wat actoren die momenteel actief zijn in deze problematiek worden niet betrokken in de stuurgroep en zullen mogelijk enkel ad hoc worden uitgenodigd. Zo verwijst SARO naar de op initiatief van Parcum opgestarte regionale platformen religieus erfgoed waarin alle regionale partners die een rol opnemen binnen het religieus erfgoedveld vertegenwoordigd zijn. Het departement CJM (cultuur), het expertisecentrum FARO en de erfgoedcellen kunnen vanuit het roerend en immaterieel cultureel erfgoed hierin ook een rol spelen, maar maken geen deel uit van de stuurgroep.

Vanuit het belang van een geïntegreerde benadering vindt SARO het tevens een tekortkoming dat het departement omgeving niet opgenomen is in de stuurgroep (en dit onder meer met het oog op een afstemming met het ruimtelijk beleid). Daarnaast is een vertegenwoordiging van het bovenlokale beleidsniveau alsook van de IOED wenselijk.

De raad dringt er aldus op aan om een uitbreiding van de samenstelling van de stuurgroep verder in overweging te nemen.

12. De beide partners VVSG en Parcum zullen in onderling overleg een beleidsplan 'Programma Toekomst Parochiekerken' opmaken en ter goedkeuring aan de stuurgroep voorleggen in het eerste kwartaal van 2022. De raad vindt het positief dat de visienota (pag.6) duidelijk stelt: *'Uitgangspunt zijn de realisaties op het terrein'* en dus niet *'het ontwikkelen van allerlei coördinatieopdrachten of het in de plaats treden van bestaande initiatieven die hun effectiviteit hebben bewezen.'*

Het uitgangspunt om bij de opmaak van het beleidsplan 'Programma Toekomst Parochiekerken' te focussen op de 'realisaties op het terrein' kan de raad ten volle ondersteunen. Het gaat immers om een belangrijk knelpunt. Zo begeleidde het projectbureau herbestemming kerken in totaal 142 haalbaarheidsstudies waarvan slechts een beperkt aantal leidde tot de effectieve realisatie

⁹ <https://www.vlaamsparlement.be/nl/parlementair-werk/commissies/commissievergaderingen/1565452>

van een her- of nevenbestemming. Het is dus cruciaal dat er hieromtrent een trendbreuk komt.

IV. KERKENBELEIDSPANNEN

13. De raad vindt het positief dat de visienota erkent dat de kerkenbeleidsplannen voor verbetering vatbaar zijn. Volgende knelpunten worden in de visienota benoemd: 1° Er is een groot verschil in kwaliteit tussen de kerkenbeleidsplannen. 2° Ze zijn te weinig een strategisch plan voor de toekomst en in een aantal gevallen eerder opgemaakt in functie van het bekomen van een premie. 3° De toekomstvisie in de kerkenbeleidsplannen vertrekt vanuit een pastoraal plan maar focust te weinig op de cultuurhistorische waarde, de bouwfysische toestand of op mogelijke nieuwe functies voor de toekomst. 4° De plannen komen niet steeds tot stand op basis van een participatief traject.

De raad wees er al eerder op dat de effectieve meerwaarde van vele kerkenbeleidsplannen voor een doelgericht onroerendergoedbeleid beperkt is en drong aan op een 'kerkenbeleidsplan 2.0'.¹⁰ Het is in die zin positief dat de visienota inhoudelijke en procedurele wijzigingen aankondigt inzake het instrument 'kerkenbeleidsplan'. De raad beoordeelt hierna de voorgestelde wijzigingen inzake de inhoud, de opmaak, en de goedkeuringsprocedure van een kerkenbeleidsplan.

14. De visienota kondigt een verruiming aan van de minimale inhoud van een kerkenbeleidsplan. Zo zal het plan in de toekomst ook gedocumenteerde informatie moeten bevatten over de eigendomstoestand en over het toekomstig gebruik van de gebouwen voor de eredienst. De raad ondersteunt deze aanpassing. Positief is bovendien dat het plan van aanpak zal moeten aantonen hoe het toekomstig gebruik ook effectief zal worden gerealiseerd. Hiermee zal de nadruk op visievorming en realisatie komen te liggen.

Onduidelijk is hoe de verplichte opmaak van een kerkenbeleidsplan zich verhoudt tot de aangekondigde opmaak van een 'herbestemmingsprofiel' voor elk kerkgebouw (zie deel VII). Ook is het onduidelijk in hoeverre de inhoud van een kerkenbeleidsplan zal moeten samenspreken met het herbestemmingsprofiel voor het betreffende kerkgebouw (zie verder deel VII).

15. De visienota verduidelijkt tevens dat de opmaak van een kerkenbeleidsplan verplicht wordt. Het veralgemenen van de plicht tot opmaak van een kerkenbeleidsplan voor alle parochiekerken (uiterlijk in 2025) is omwille van het belang van visievorming een goed initiatief.

Een kerkenbeleidsplan zal ook verplicht moeten worden geactualiseerd bij de start van elke lokale bestuursperiode (uiterlijk in 2025). Het is nog onduidelijk hoe grondig deze actualisatie zal moeten gebeuren. Een loutere herbevestiging van de bestaande plannen lijkt niet wenselijk gezien de verplichte inhoud van een kerkenbeleidsplan sterk verruimd wordt (cf. vorige paragraaf). Anderzijds moet er bij een grondige herziening van de kerkenbeleidsplannen (elke bestuursperiode, dus om de zes jaar) over gewaakt worden dat de langetermijnplanning niet in het gedrang komt. Zeker in het geval van beschermd onroerend erfgoed duurt de administratieve doorloop vaak al diverse jaren voordat de eerste realisatie kan starten.

16. De visienota stelt dat bij het ontbreken van een consensus over het kerkenbeleidsplan de gemeenteraad over de mogelijkheid beschikt om kredieten voor investerings- en exploitatie-uitgaven aan te passen in het meerjarenplan van de eredienstbesturen en dit op voorwaarde dat dit in het overleg ter sprake is gekomen.¹¹

Deze maatregel beoogt de impact van de gemeente te vergroten. Het is een stok achter de deur om tot een door beide partijen goedgekeurd kerkenbeleidsplan te komen. Het is moeilijk in te schatten of de maatregel op dit vlak effect zal hebben. Ter plaatse gaat het toch vooral om een goede verstandhouding tussen kerkbestuur en gemeentebestuur zodat de neuzen in dezelfde

¹⁰ <https://sarovlaanderen.be/advies-ruimtelijke-herbestemming-parochiekerken>

¹¹ Het betreft uitgaven die verband moeten houden met de gebouwen voor de eredienst waarvan het toekomstig gebruik ter discussie staat.

richting komen te staan wat betreft de toekomst van het kerkgebouw. Wanneer er geen overeenkomst wordt gevonden impliceert dit dat de noodzakelijke financiële middelen voor onderhoud van het kerkgebouw in het gedrang komen. Dit kan belangrijke gevolgen hebben voor de staat van het gebouw.

V. FINANCIËLE STEUNVERLENING

17. De visienota (pag. 9) kondigt een reeks financiële initiatieven aan voor het ondersteunen van de her- en nevenbestemming van niet beschermde kerkgebouwen. De raad vindt het positief dat als dusdanig ook sterk ingezet wordt op de niet-beschermde kerken. Bovendien erkent de visienota het knelpunt dat er op heden geen subsidiëring mogelijk is voor niet-beschermde kerkgebouwen die aan de eredienst onttrokken zijn. De financiële uitdaging betreft dus zowel de eredienstgebouwen als de voormalige eredienstgebouwen. Positief is dat nu ook subsidies voor beperkte aanpassingswerken mogelijk zullen zijn indien er nog geen beslissing is over de toekomstige functie. Wat nog ontbreekt zijn maatregelen (of stimulansen) voor het minimaal behoud en beheer van een kerk die in afwachting van de neven- of herbestemming de facto al leeg staat en/of niet meer wordt gebruikt.

De raad vraagt daarbij wel aandacht voor het mattheuseffect: de sterke openbare en religieuze besturen zullen er gemakkelijker in slagen om bijkomende middelen binnen te halen, terwijl het net de kleinere besturen zijn die nood hebben aan bijkomende middelen, kennis en kunde. Bovendien wijst de raad erop dat de meer algemene problematiek van de verplichte financiering van de erediensten door de lokale besturen hier niet los van staat.

18. Voor de beschermde kerkgebouwen voorziet de visienota (pag. 10) in beperkte premiemogelijkheden voor die werken die een kerkgebouw klaar maken voor meervoudig gebruik alsook voor de opmaak van opmetingsplannen. Daarnaast worden twee oproepen 'herbestemming en nevenbestemming van kerken' gelanceerd in het kader van de erfgoedpremie bijzondere procedure.

De visienota (pag. 9) kondigt verder aan dat voor beschermde kerken 'valorisatie' een minimale vereiste wordt voor het bekomen van een verhoogde erfgoedpremie. Deze nieuwe vereiste is evenwel beperkt aangezien in de praktijk beschermde kerken nu al quasi overal opengesteld worden voor andere initiatieven. De raad meent aldus dat de lat hoger moet liggen. Bovendien is de omschrijving van 'valorisatie' heel vaag (wat?, hoeveel keer per jaar?, diversiteit van de doelgroepen?).

19. Algemeen herinnert de raad aan het belang van eenduidige en overzichtelijke informatie over de diverse financiële instrumenten die beschikbaar zijn voor de diverse doelgroepen. De visienota (pag. 6) kondigt aan dat het Programma Toekomst Parochiekerken zal ingaan op het in kaart brengen van enkele specifieke vraagstukken. Het voorzien van eenduidige en overzichtelijke informatie over de verschillende financiële instrumenten zou hieraan toegevoegd kunnen worden.

VI. PRIVAAT INITIATIEF

20. De visienota gaat ook kort in op het privaat initiatief als een zinvolle optie. De visienota pleit voor dialoog en voor een richtkader van de katholieke overheid dat herbestemmingen op basis van een privaat initiatief faciliteert, maar waarbij de notie van 'waardig gebruik' behouden blijft. Voor de raad is het de vraag of dit voldoende zal zijn om private initiatieven verder te faciliteren. De notie van 'waardig gebruik' is immers vaag ingevuld en laat nog veel ruimte om zinvolle herbestemmingen te belemmeren. De visienota wijst er terecht op dat de katholieke overheid inhoudelijke grenzen kan stellen aan private herbestemmingsprojecten met een commerciële functie binnen een privaat initiatief.

21. In dat verband wijst de raad op het belang dat binnen de lokale gemeenschap een gedragen proces tot herbestemming van de parochiekerk wordt opgestart. Als lokale gemeenschap zijn minstens buurtbewoners, vertegenwoordigers van het lokaal bestuur en vertegenwoordigers van het kerkbestuur betrokken. Een breed gamma aan interessante invullingen is mogelijk. Naast publieke functies kan binnen dit proces onderzocht worden hoe private initiatieven aan bod kunnen komen. Belangrijk is dat dit in overleg gebeurt met de lokale gemeenschap en dat ruim aandacht gaat naar het creëren van een breed draagvlak.

Het is aldus de lokale gemeenschap die zich kan en moet uitspreken over het toekomstig gebruik van de parochiekerk. Het is aan de lokale gemeenschap om te waken over een waardige herbestemming van de parochiekerk. Hierbij mag niet vergeten worden dat het kerkgebouw zich in een bepaalde ruimtelijke context bevindt, en dat die naast lokale noden, kansen of mogelijkheden haar impact zal hebben op het uiteindelijke besluit rond neven- of herbestemming.

De voorgestelde makelaarsfunctie - tussen enerzijds kerkbesturen of gemeentebesturen en anderzijds individuele personen, non-profit organisaties of organisaties met een commerciële functie - is in dit kader veelbelovend.

VII. HERBESTEMMINGSPROFIEL

22. De visienota kondigt aan dat voor elke kerk in Vlaanderen een herbestemmingsprofiel wordt opgemaakt. Dit beoogt een objectieve inschatting van de erfgoedwaarde en de herbestemmingsmogelijkheden van de kerken. De oefening moet resulteren in a) een lijst van kerken met bijzondere erfgoedwaarde die daardoor moeilijker te herbestemmen zijn, en b) een lijst van kerken met geen of geen bijzondere erfgoedwaarde en die vanuit deze optiek makkelijker voor herbestemming in aanmerking komen.

De raad heeft veel vragen bij de meerwaarde van het opmaken van een herbestemmingsprofiel voor alle parochiekerken in Vlaanderen. Het is onduidelijk wie deze herbestemmingsprofielen zal opmaken (externe opdracht) en vooral op welk niveau en binnen welke termijn dit gerealiseerd wordt. Ook verduidelijkt de visienota niet hoe de opgebouwde expertise bij de diverse partners (o.a. Parcum) daarbij aangewend zal worden.

Daarnaast wijst de raad erop dat er reeds heel wat info (verspreid) beschikbaar is over elke parochiekerk. Bovendien spelen er heel wat parameters mee bij het herbestemmen van een kerkgebouw, waardoor dit haast onmogelijk te bevatten is in een profielfiche. Ook in het geval van beschermde kerkgebouwen is er grote variatie: ze kunnen beschermd zijn als monument, maar ook deel uitmaken van een beschermd stads- of dorpsgezicht. De voorgestelde (objectieve?) opdeling tussen enerzijds *'bijzondere erfgoedwaarde en moeilijker te herbestemmen'* en *'geen (bijzondere) erfgoedwaarde en makkelijker te herbestemmen'* is voor de raad daarom noch gewenst, noch nuttig. 'Erfgoedwaarde' is geen eenduidig te kwantificeren begrip.

Daarmee samenhangend vraagt de opmaak van een herbestemmingsprofiel systematische aandacht voor het roerend erfgoed van de betrokken kerk. Nu lopen er meestal gescheiden trajecten of wordt er pas op het moment van de herbestemming van een kerkgebouw initiatief genomen voor het roerend patrimonium, wat te laat komt.

Tot slot, maar niet onbelangrijk, stelt de raad vast dat in de visienota nergens wordt toegelicht hoe het beoogde 'herbestemmingsprofiel' zich verhoudt tot het 'kerkenbeleidsplan'. Dit is problematisch, zowel wat betreft inhoudelijke afstemming als timing. Het is onduidelijk in hoeverre de inhoud van een kerkenbeleidsplan zal moeten samenspreken met het herbestemmingsprofiel voor het betreffende kerkgebouw. Heel wat kerkenbeleidsplannen zijn immers reeds opgemaakt of al in opmaak. Het is onduidelijk in hoeverre de nog op te maken herbestemmingsprofielen zullen/kunnen doorwerken op de inhoud van de kerkenbeleidsplannen.

23. De visienota kondigt aan dat onderzocht zal worden of de beschermde kerken of delen ervan nog beschermd moeten blijven in de toekomst. De raad ondersteunt deze intentie die aansluit bij de ambitie van de Vlaamse Regering inzake een selectiever beschermingsbeleid. De beleidsnota onroerend erfgoed 2019-2024 kondigde reeds een kritische reflectie aan ten aanzien van het beschermingsbeleid dat moet leiden tot een selectiever beschermingsbeleid: *‘Het lijkt in elk geval duidelijk dat het bestaande beschermingsstatuut in een aantal gevallen in vraag kan worden gesteld. We evalueren onze voorraad beschermd erfgoed op de wijze van beschermen, de versterkte mogelijkheid tot declassering, de omvang van de bescherming en de functionaliteit en de er aan gerelateerde juridische gevolgen’*.¹²

In zijn memorandum pleitte SARO voor een selectiever beschermingsbeleid: *‘De Vlaamse overheid focust bij het beschermen op het meest beschermingswaardig onroerend erfgoed op Vlaams niveau, zoals opgenomen in de geïntegreerde inventaris van het onroerend erfgoed. Vlaanderen gaat voor haar beschermingsbeleid uit van een duidelijke visie en transparant geformuleerde beleidsprioriteiten die in samenspraak met de ruime erfgoedgemeenschap worden opgemaakt. Dit impliceert de opmaak van een (beleids-)kader op basis waarvan de bescherming van ‘het minst waardevol onroerend erfgoed’ kan worden opgeheven. Deze oefening gebeurt niet vanuit een besparingslogica maar vertrekt vanuit een grondige evaluatie en onderbouwing waarbij de Vlaamse overheid - zowel voor oude als nieuwe beschermingen - focust op het meest beschermingswaardige onroerend erfgoed op Vlaams niveau’*.¹³

Een dergelijke evaluatie mag niet beperkt worden tot het (gedeeltelijk) opheffen van beschermingen, maar moet ook de kans bieden om hiaten aan te vullen en fragmentaire beschermingen uit het verleden te vervolledigen.

VIII. RUIMTELIJK BELEID

24. De raad stelt vast dat de visienota amper ingaat op de noodzakelijke afstemming met het ruimtelijk beleid.¹⁴ In een eerder advies wees de raad op de noodzakelijke afstemming tussen het kerkenbeleidsplan en het gemeentelijk ruimtelijk beleidsplan.

Bij de uittekening van het gemeentelijk ruimtelijk beleid (o.a. het gemeentelijk ruimtelijk structuurplan of het gemeentelijk ruimtelijk beleidsplan) kan aandacht gaan naar een inventaris van de bestaande kerkgebouwen, de opbouw van een ruimtelijke visie voor parochiekerken en de meekoppeling met enkele ruimtelijke uitgangspunten inzake kernversterking, ruimtelijke kwaliteit en ruimtelijke draagkracht.

In dit kader benadrukt de raad ook het belang van bovenlokale beleidsplanning. Het uitwerken van een visie inzake her- of nevenbestemming van een kerk kan dan ook niet los worden gezien van bovenlokale plannen en visievorming. Het Programma Toekomst Parochiekerken kan dit via bovenlokaal overleg en afstemming mee helpen bevorderen. Dit bovenlokaal perspectief ontbreekt vooralsnog in de visienota.

¹² <https://www.vlaanderen.be/publicaties/beleidsnota-2019-2024-onroerend-erfgoed>

¹³ <https://www.sarovlaanderen.be/saro-memorandum-onroerend-erfgoed-2019-2024>

¹⁴ Op pag. 3 wordt in het kader van herbestemmingsprojecten er op gewezen dat het een combinatie betreft van vele elementen gedurende een lange periode – ‘ruimtelijke ordening en kernontwikkeling’ worden hier benoemd als één van de elementen. Op pag. 5 worden als één van de mogelijke ad hoc actoren die kunnen worden uitgenodigd op de stuurgroep van het PTP de ‘ruimtelijke planners’ genoemd. En op pag. 6 wordt in de fase van het uitwerken van scenario’s en haalbaarheidsonderzoeken de afstemming met plannen benadrukt – waaronder de ruimtelijke uitvoeringsplannen.